

In memoriam Prof. RNDr. Jaroslav Figala DrSc.

In memoriam Prof. RNDr. Jaroslav Figala DrSc

Vladimír HANÁK

katedra zoologie PřF University Karlovy, Viničná 7, CZ–128 44 Praha 2

došlo 20. 12. 2005

Prof. Jaroslav FIGALA, původně vystudovaný zoolog, později člověk několika profesí a jak se sám označoval především ekolog, biolog a chronobiolog, patřil mezi známé osobnosti v biologických a zemědělských vědách i v ochraně přírody. Byl to člověk všestranně velmi schopný, erudovaný s velkými jazykovými schopnostmi (psal a mluvil plynne rusky, německy a anglicky) a tyto své přednosti dovedl jak v profesionální práci, tak i ve společenském životě výborně uplatnit. Navíc to byl, zejména v mládí, vstřícný a společenský člověk, který měl kolem sebe řadu přátel z nejrůznějších kruhů a to nejen doma, ale také v zahraničí, zejména v Německu a v USA. To ostatně patřilo k jeho trochu dobrodružné a přelétavé povaze, která ho vedla stále k novým výbojům v nejrůznějších profesích s biologickou problematikou a také k častým změnám.

Jedna z posledních fotografií prof. Jaroslava Figaly, podzim 2004.

nám pracovišť. Pro jeho odborný růst to jistě bylo přínosem, neboť postupně, kromě širokých zoologických znalostí, zvládl i problematiku nejrůznějších specializací aplikované biologie a v tomto směru se mu ze zoologů naší generace sotva kdo vyrovnal. Samozřejmě to mělo i svá negativa, protože při stálých změnách svého zaměření vlastně nakonec nikde plně nezakotvil tak, aby své nesporné schopnosti prezentoval uceleným a uzavřeným životním dílem. Během studií a po nich se nejprve věnoval klasickým zoologickým disciplinám, ornitologii a mammaliologii. S hlediska naší specialisace je třeba připomenout jeho aktivní zájem o drobné savce, zejména o netopýry: zakládal a později několik let vedl kroužkovací stanici netopýrů a byl spoluautorem první souborné práce o výsledcích kroužkování. Pomineme-li však tyto jeho mladistvé výboje, dosáhl úspěchů zejména v chronobiologickém výzkumu, jemuž se učil na známém pracovišti Max Planck Institut für Verhaltensphysiologie u profesorů J. ASCHOFFA a E. GWINNERA a později pak rozvíjel v ekologické praxi zejména při svém opakovaném studijním pobytu v Minnesotě v USA. Z obou těchto výzkumných etap pochází také největší počet jeho prací (ve spolupráci s prof. ASCHHOFFEM, HOFFMANNEM a TESTEREM), které si získaly značný ohlas ve světě a staly se také podklady pro jeho profesní růst, zejména habilitaci, doktorát věd a získání profesury. Škoda, že nedokázal tyto své znalosti později využít na svých domácích vysokoškolských pracovištích při výuce studentů, ale k tomu zřejmě na prakticky zaměřených pracovištích nebyly podmínky.

Nicméně ani jeho dřívější činnost ve Výzkumném ústavu potravinářského průmyslu nezůstala bez publikační odezvy (viz bibliografie) a přinejmenším ukázala, že i toto pracoviště dovedl na odpovídající výzkumnou úroveň. Největší část svého života ovšem věnoval pedagogické i vědecké práci na Vysokých školách zemědělských v Praze a v Českých Budějovicích. I z této své specializace vytěžil řadu zajímavých a prakticky zaměřených publikací a navíc na začínající fakultě v Č. Budějovicích vybudoval se svým kolektivem zoologické a ekologické pracoviště, které se později ještě rozšířilo na výuku a výzkum myslivecký. V poslední etapě svého života se pak zaměřil už zcela na problematiku životního prostředí a ochranu přírody a postupně uvedl do života environmentální katedry na několika prakticky zaměřených vysokých školách (Praha, Ústí nad Labem, Ostrava). I když v této etapě života už zdaleka nebyl tak publikačně plodný jako za svých pobytů v zahraničí, byl v té době členem nejrůznějších poradních orgánů vlády a několika ministerstev, dojednával spolupráce s cizími pracovišti a zanechal za sebou celou řadu posudků, návrhů, recenzí a doporučení, které byly zejména v environmentální problematice velmi oceňovány a v mnoha případech i aplikovány v praxi. K jeho velkým plánům patřily zejména naučné stezky v Krušnohorské oblasti a bohužel už nerealizovaný projekt ekologického využití regionu Osoblažska ve Slezsku. V této době se také stal vášnivým sportovním rybářem a myslivcem a tento jeho zájem trval až do konce života.

Prof. FIGALA nebyl typem vědce, který by v klidu a ústraní své pracovny drobnými krůčky realizoval své nápady a věnoval se cíleně pouze nějakému úseku základního výzkumu. Byl především člověkem velkých plánů a myšlenek, aktivním a nepřehlédnutelným účastníkem desítek sjezdů a kongresů doma i v zahraničí a inspirátorem mnoha nejrůznějších projektů v široké škále biologicky zaměřeného výzkumu. Škoda jen, že jeho životní cesta nebyla zcela poklidná a přímočará; mnohé z jeho početných změn pracovišť nebyly spontánní, ale spíše vynucené jak nečekanými zvraty v osobním životě, tak možná i jeho povahovými rysy. Určitě to však neměl v životě lehké. To všechno jsme dobře věděli, cítili s ním a radovali se z každého jeho úspěchu, jichž zase nebylo tak málo. Jeho nečekaný konec nás velmi překvapil, dobře jsme znali jeho nezdolnost a sportovního ducha a věřili jsme, že všechny neduhy a komplikace pozdního věku snadno překoná. Proto bylo rozloučení s ním v listopadu 2005 pro skupinu jeho generačních druhů velmi smutné.

Prof. FIGALA se narodil 5. 10. 1931 v učitelské rodině ve Staré Plesné u Ostravy. Zájem o přírodu však získával především pobytu u svého dědy, který byl hajným v Úvalně u Krnova. Po maturitě na gymnáziu v Krnově absolvoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze obhájením diplomové práce o postnatálních vývoji kurovitých. Dále pak působil jako asistent na Vysoké škole zemědělské v Praze, odkud v roce 1958 odešel do Ústředního výzkumného ústavu potravinářského průmyslu v Praze, kde se zabýval praktickou ochranou zásob před živočišnými škůdci. Z té doby pocházejí i jeho základní práce o rozšíření a ekologii krysy a potkana. V roce 1962 se mu naskytlo místo zoologa na nově zřizované fakultě VŠZ v Českých Budějovicích, kde se opět dostal k pedagogické a širší zoologické výzkumné práci a velmi se zasloužil o vybudování tamního zoologického a ekologického pracoviště. Do tohoto období pak spadá jeho už zmíněná dlouhodobá stáž na Max Planck Institut v Erling Andechs, která měla ještě v osmdesátých letech další pokračování. Od roku 1978 opět přechází na původní pracoviště na VŠZ v Praze, habilitoval se v roce 1979 na PŘF v Bratislavě. I v tomto období pobýval dlouhodobě v cizině, jednak ve Švédsku a zejména v letech 1986–1994 opakovaně na universitě v Minnesotě (USA). Tehdy se už intenzivně zabýval chronobiologickou problematikou (viz bibliografie), v níž dosáhl vrcholu své profesní kariéry. Od roku 1994 přešel na Lesnickou fakultu VŠZ v Praze, kde vedl katedru ekologie a zabýval se širší ekologickou problematikou. Profesuru získal v roce 1995 na Veterinární fakultě ZU v Brně. Po penzionování koncem 90. let zastává funkci děkana na fakultě životního prostředí UJEP v Ústí nad Labem a až do své smrti pracuje na Institutu environmentálního inženýrství na HGF Vysoké školy báňské v Ostravě. Zemřel v plné pracovní aktivitě s velkými plány 20. listopadu 2005.

Úplná bibliografie Jaroslava FIGALY

- ASCHOFF J., DAAN S., FIGALA J. & MÜLLER K., 1972: Precision of entrained circadian activity rhythms under natural photoperiodic conditions. *Die Naturwissenschaften*, **59**: 276–277.
- ASCHOFF J., FIGALA J. & PÖPPEL E., 1973: Circadian rhythms of locomotor activity in the golden hamster (*Mesocricetus auratus*) measured with two different techniques. *J. Comp. Physiol. Psychol.*, **85**: 20–28.
- FIGALA J., 1950: Ornithologická pozorování z Krnovska. *Přírod. Sbor. Ostrav. Kraje*, **11**: 108.
- FIGALA J., 1950: Je racek chechtavý škodlivý našemu rybníkářství? *Přírod. Sbor. Ostrav. Kraje*, **11**: 303.
- FIGALA J., 1952: Předběžná zpráva o výzkumu avifauny ve Slezsku. *Přírod. Sbor. Ostrav. Kraje*, **13**: 285–286.
- FIGALA J., 1956: Poznámky k biologii racka chechtavého (*Larus ridibundus*). Pp.: 67–72. In: *Sborník přednášek I. československé ornithologické konference v Praze*.
- FIGALA J., 1958: Poznámky k bionomii a ekologii myši domácí. *Tech. Výkupu, Mlyn. Pekař.*, **9**: 394–395.
- FIGALA J., 1958: Příspěvek k hnízdní biologii a výskytu pochopa rákosního (*Circus aeruginosus*) na velké Tisém. *Ochr. Přír.*, **13**: 38–41.
- FIGALA J., 1958: Příspěvek k poznání růstu a opeřování našich bažantovitých. *Sylvia*, **15**: 119–149.
- FIGALA J., 1959: Deratizační pokusy s krysami (*Rattus rattus*). *Tech. Výkupu, Mlyn. Pekař.*, **5**: 254.
- FIGALA J., 1959: Průběh hnízdění volavek červených (*Ardea purpurea*) na Velkém Tisém v letech 1955–1956. *Sylvia*, **16**: 105–112.
- FIGALA J., 1959: Činnost kroužkovací stanice netopýrů v roce 1958. *Zpr. Mammaliol. Sekce PS SNM*, **2**(1): 28–31.
- FIGALA J., 1959: O kroužkování a tahu netopýrů. *Živa*, **7**(4): 148–1580.
- FIGALA J., 1959: Poznámky k bionomii a ekologii myši domácí. *Tech. Výkupu, Mlyn. Pekař.*, **1959**(5): 394–395.
- FIGALA J., 1960: *Výzkum hubení hlodavců v podlahových skladech, obilních a transitních silech*. Závěrečná práce, Ústřední výzkumný ústav potravinářského průmyslu, Praha, 101 pp (nepubl.).

- FIGALA J., 1961: Poznámky k rozšiřování a biologii škodlivých hlodavců v obilních skladech na území ČSSR. *Tech. Výkupu, Mlyn. Pekař.*, **7**(11): 500–506.
- FIGALA J., 1961: Die Verbreitung der Hausratte (*Rattus rattus*) in der Tschechoslowakei. *Zool. Listy*, **14**: 333–336.
- FIGALA J., 1962: Metody deratizace, primenajemyje v zernovych skladach v Českoslovačce [Methods of the rat control in corn stores in Czechoslovakia]. *Symp. Theriol.*, **1960**: 96–98.
- FIGALA J., 1962: *Výzkum biologie a rozšíření škodlivých hlodavců a jejich likvidace v masném a mlékařenském průmyslu*. Závěrečná zpráva, Ústřední výzkumný ústav potravinářského průmyslu, Praha, 174 pp (nepubl.).
- FIGALA J., 1962: Lodní doprava a rozšiřování škodlivých hlodavců. *Lodní stavitelství*, **5–6**: 229–35.
- FIGALA J., 1963: Vývoj a účinky derivátů indandionu. *Zprávy techn. por. služby*, **3**(13): 29–30.
- FIGALA J., 1963: Yellow mutant in the brown rat, *Rattus norvegicus* (Borkh.). *Věst. Čs. Společ. Zool.*, **27**: 209–210.
- FIGALA J., 1963: Zpráva o zoologickém výzkumu v Ústředním výzkumném ústavu potravinářského průmyslu v Praze. *Lynx, n. s.*, **2**: 46–48.
- FIGALA J., 1963: Současný stav a problematika výzkumu deratizace v ČSSR. *Sborn. Pr. ÚVÚPP*, **12**: 481–489.
- FIGALA J., 1964: The reproduction and population structure of the black rat, *Rattus rattus* (L.) in the Czechoslovak habitats. *Věst. Čs. Společ. Zool.*, **28**: 48–67.
- FIGALA J., 1964: *Rozšíření, taxonomie a biologie druhu Rattus rattus (L) v podmínkách Československa*. Kandidátská práce, Provozně ekonomická fakulta VŠZ v Praze, 173 pp (nepubl.).
- FIGALA J., 1965: Differences in the rhythm of activity in black rats (*Rattus rattus*) and brown rat (*Rattus norvegicus*). *Věst. Čs. Společ. Zool.*, **29**: 70–84.
- FIGALA J., 1970: Hustota populací a ekologická valence potkanů (*Rattus norvegicus*) v podmínkách zemědělských závodů Jihočeského kraje. *Sbor. Provoz. Ekonom. Fak. Vys. Šk. Zeměděl. Čes. Budějovice, Živočiš. Vyr.*, **1970**: 235–241.
- FIGALA J., 1972: Biorytmiska fenomenon hod den sibiriska hamstern (*Phodopus sungorus* Pallas) vid polarcirkeln. *Fauna och Flora*, **67**: 185–240.
- FIGALA J., 1974: *Základy biorytmů a jejich využití v ekologii*. Habilitační these, PEF VŠZ, České Budějovice, 154 pp (nepubl.).
- FIGALA J., 1979: Ontogenesis cirkadiálních rytmů. *Bull. ANS*, **1979**: 10–21.
- FIGALA J., 1979: Pohyb zvěře v terénu. *Myslivost*, **1979**(5): 104–115.
- FIGALA J., 1984: Vliv životního prostředí na ekologii volně žijících zvířat. *Sbor. ref. OVZ a KVZ*, **1984**: 71–74.
- FIGALA J., 1986: Význam radiotelemetrie pro ekologii. *Nika*, **7**: 2–3.
- FIGALA J., 1986: Ekotopy agroekosystémů. *Sbor. Před. Veter. Lék.*, **4**: 25–34.
- FIGALA J., 1987: Potravní rytmus aktivity březňáčky v zajetí. *Sbor. Agronom. Fak. Vys. Šk. Zeměděl.*, **B**, **47**: 261–270.
- FIGALA J., 1988: *Základy chronobiologie se zřetelem na přirozené podmínky: ekologická adaptace rytmu aktivity*. Doktorská disertační práce, VŠZ Praha, fak. agronomická, 296 pp (nepubl.).
- FIGALA J., 1988: Jak dál s vodní pernatou zvěří. *Myslivost*, **36**: 134.
- FIGALA J., 1990: Poučíme se z letošního sucha? *Hospodář*, **1**(4): 21.
- FIGALA J., 1990: Pstruzi na řece Bighorn. *Rybářství*, **7**: 158–159.
- FIGALA J., 1991: *Základy chronobiologie se zřetelem na ekologické podmínky část obecná*. Vysoká škola zemědělská, Praha, Fakulta agronomická, 79 pp.
- FIGALA J. 1993: Situation und Chancen des Umweltschutzes in der Tschechischen Republik. *Akad. Natur.-Umweltschutz, Baden-Württemberg, Euronatur*, **B**, **16**: 86–91.
- FIGALA J. & HANÁK V., 1957: Hnízdění husy velké (*Anser anser* L.) v rezervaci “Velký Tisý”. *Ochr. Přír.*, **12**: 174–176.
- FIGALA J. & HANÁK P., 1967: Předběžná zpráva o výzkumu drobných savců v okolí Plešného jezera na Šumavě. *Zprav. Chrán. Kraj. Obl. Šumava*, **5**: 19–26

- FIGALA J. & HANÁK P., 1986: *Nauka o životním prostředí*. Scripta Vysoké školy zemědělské, Praha, 142 pp.
- FIGALA J. & MÜLLER K., 1972: Jahresperiodik und Phasenlage eines tropischen Fisches (*Barbus partipentazona*) am Polarkreis. *Aquilo, Ser. Zool.*, **13**: 13–20.
- FIGALA J. & SIGMUND L., 1958: Hnízdění chřástala malého (*Porzana parva* Scop.) v rezervaci V. a M. Tisý a poznámky k jeho postnatálnímu vývoji. *Ochr. Přír.*, **13**: 41–47.
- FIGALA J. & SMUTNÁ K., 1984: Hnojení a stavy drobné zvěře. *Myslivost*, **1984**(1): 10.
- FIGALA J. & TESTER J. R., 1986: Comparison of seasonal rhythms of activity of grey squirrels (*Sciurus carolinensis*) in captivity and in the wild. *Věst. Čs. Společ. Zool.*, **50**: 33–48.
- FIGALA J. & TESTER J. R., 1990: Part B. Chronobiology and Agroecosystems. Pp.: 793–807. In: *Chronobiology: Its Role in Clinical Medicine, General Biology and Agriculture*. Willey-Liss, Inc.
- FIGALA J. & TESTER J. R., 1992: Seasonal changes in locomotor and feeding patterns in stoat (*Mustela erminea*, Carnivora). *Věst. Čs. Společ. Zool.*, **56**: 7–13.
- FIGALA J., FILLIPI P. & TESTER J. R., 1990: Seasonal rhythm of foraging activity in a captive female mallard (*Anas platyrhynchos*). *Folia Zool.*, **39**: 63–71.
- FIGALA J., FILLIPI P. & TESTER J. R., 1994: Seasonal Variability in Feeding Rhythm of Four Species of Ducks. *Sci. Agricult. Bohem.*, **1**: 17–50.
- FIGALA J., HOFFMANN K. & GOLDAU G., 1973: Zur Jahresperiodik beim Dsungarischen Zwerghamster *Phodopus sungorus* Pallas. *Oecologia*, **12**: 89–118.
- FIGALA J., HOFFMANN K. & GOLDAU G., 1973: Zur Jahresperiodik beim Dsungarischen Zwerghamster *Phodopus sungorus* Pallas. *Oecologia*, **12**: 89–118.
- FIGALA J., PRCHALOVÁ J. & TESTER J. R., 2001: GIS assessment of the decline of gray partridge (*Perdix perdix*) nesting habitat in the Elbe River Lowlands, the Czech Republic, 1949–1996. *Ekológia, Bratislava*, **20**: 209–218.
- FIGALA J., PŮLPÁN J. & VERNER P. H., 1962: Report on the liquidation of some insects and mites which destroy food in Czechoslovakia. *Verh. XI. Int. Kongr. Entomol.*, Wien: 300–301.
- FIGALA J., TESTER J. R. & SEIM G., 1984: Analysis of the circadian rhythm of a snowshoe hare (*Lepus americanus*, Lagomorpha) from telemetry data. *Věst. Čs. Společ. Zool.*, **48**: 14–23.
- FIGALA J., TRPÁK P. & URBANOVÁ M., 1985: Příspěvek k poznání vývoje zemědělské krajiny. *Bull. SUP-POP*, **2**: 227–244.
- FIGALA J., TRPÁK P. & URBANOVÁ M., 1986: Proměny krajiny. *Naši Přír.*, **12**: 272–274.
- HANÁK V., GAISLER J. & FIGALA J., 1962: Results of bat-banding in Czechoslovakia, 1948–1960. *Acta Univ. Carol. – Biol.*, **1962**(1): 9–87.
- HANÁK V. & FIGALA J., 1960: Kleinsäuger des mittleren Böhmerwaldes. *Acta Univ. Carol. – Biol.*, **1960**(2): 103–124.
- HANÁK V. & FIGALA J., 1963: Nález vrápence velkého, *Rhinolophus ferrumequinum* (Schreber, 1774) a netopýra brvitého, *Myotis emarginatus* (Geoffroy, 1806) v Čechách. *Čas. Nár. Mus., Ř. Přírodověd.*, **132**: 34–38.
- KRÁL B. & FIGALA J., 1966: Hnízdní bionomie volavky červené, *Ardea purpurea*, v rezervaci “Velký a Malý Tisý”. *Zool. Listy*, **15**: 33–46.
- LINHART J. & FIGALA J., 1987: Zemědělská výroba a genofond. *Sborn. Semin. ČSVTS Vys. Šk. Zeměděl.*, Praha: 1–5.
- TESTER J. R. & FIGALA J., 1990: Effects of Biological and Environmental Factors on Activity Rhythms of Wild Animals. Pp.: 809–819. In: *Chronobiology: Its Role in Clinical Medicine, General Biology and Agriculture*. Willey-Liss, Inc.